

Széljegyzetek egy memoárhoz

Az emigrációban, 1981-ben írta meg könyvét, a *Corvin köz*, 1956-ot; idehaza a könyv megjelenésével előbb '85-ben Krassó György szamizdatkiadója próbálkozott,¹ majd 1989-ben az eredeti kiadás került forgalomba. A szerző hazaérkezése után, '92-ben egy bővített kiadással ajándékozta meg az olvasót.

„A történelmi eseményeket... tárgyilagosan írom le, s krónikám hitelességét a »hivatalos történészek« még nem tudták megcáfolni” – írja Pongráz Gergely (263. o.). A mű egyedülálló forrás az 1956-os irodalomban. Sajátossága részint a többi írástól eltérő stílusában és nehezen meghatározható műfajában mutatkozik meg (s abban, hogy a szerző a kézirát legcsekélyebb változtatásait sem engedte meg a lektoroknak [10. o.], ami túlságosan is meglepő), de ennél lényegesebb, hogy mind ez ideig az egyetlen az '56-os forradalmat érintő könyvek közül, amelynek szerzője nem történész, író, újságíró, szociológus, politikus vagy valamilyen fegyveres szerv volt tisztje, hanem a forradalmat végigharcoló felkelő. Pongráz a „szent suhancok” egyik vezetője, a legnagyobb létszámú ellenálló csoport parancsnoka volt, s mint a harcok szervezője, irányítója és szemtanúja legalább részben csökkenti az '56-os irodalom talán legnagyobb hiányosságát: a felkelők hősi küzdelmével foglalkozik.

*

Bár hivatásos történészek még nem cáfolták meg Pongráz Gergely krónikája hitelességét, kevéssé valószínű, hogy ominózus 23-i beszéde előtt Nagy Imre éppen Pongráz Gergely véletlenül ott tartózkodó bátyjától, Pongráz Ernőtől kérdezte meg, hogy mit mondjon a tömegnek, majd nem fogadta meg a tanácsát, miszerint bármit mondhat, csak ne úgy kezdje, hogy „elvtársak” (41. o.).

A dialógusok felidézése sem mindig elég meggyőző. A legvalószínűtlenebb az a november 3-i párbeszéd, amelyet a szerző és Maléter Pál folytatott le a tököli tárgyalás előtt: „– Pali! – mondtam neki –, ha agyon akarlak löni, azt nem teszem közhírré... Hogy megkapod-e a golyót vagy sem, az igen nagy mértékben attól is függ, hogy ezután mint a forradalom honvédelmi minisztere mit teszel.” Nehezen hihető, hogy a honvédelmi miniszter, aki köztudomásúan távolságtartó, büszke jellemű ember volt, a birka jámborságával tűrte volna el, hogy ilyen minősíthetetlen hangnemben, ilyen lekezelően beszéljen vele (ráadásul nyilvánosság előtt) (204–205. o.).

S ezzel rátérhetünk a mű talán legvitatottabb, mániákusan visszatérő állítására, miszerint Maléter Pál a forradalom, sőt a magyar történelem „árulója”.²

Maléter – akárcsak a katonai- és rendőrtisztek túlnyomó többsége – lojális volt a mindenkori politikai vezetéshez. A forradalom első szakaszában tehát a Kilián György laktanya parancsnokaként szemben állt a felkelőkkel, sőt harcolt ellenük, viszont október 28-a délutánján, mikor a kormány elismerte a felkelés jogosságát, rögtön a forradalom mellé állt. A hivatásos katonák többnyire hasonlóan cselekedtek (részint karrierizmusból, részint meggyőződésből), bár soraikban súlyos zavart okozott a politikai irányváltás. A meggyőződés és az érvényesülési vágy keveredését Csiba Lajos, aki századosi rendfokozatban a Kilián parancsnokhelyettes volt, a következőképpen foglalja össze: „...Mi a felkelőkkel ellentétben felelősek voltunk ezen kormány-nak tetteinkért.”³

Pongráz joggal nehezményezi, hogy Maléter fellépett a corvinistákkal és más felkelőkkel szemben, bár hozzá kell tenni, hogy a katonák korántsem ismerhették fel könnyen a helyzetet, hiszen először a felkelők támadták meg a laktanyát, hogy fegyvereket szerezzenek. „Mi a néphadsereg katonái vagyunk – írja Csiba Lajos a naplójában –, és nekünk elsődrendű kötelességünk volt védeni a laktanyát minden rendelkezésre álló eszközzel. Az természetes reakció volt a részünkről, akiket kívülről megtámadtak, hogy védtük magunkat és a laktanyát... Védtük magunkat, ahogy tudtuk, különben eskü-

szegők, árulók lettünk volna... Ezt mindenki meg kell, hogy értse.”⁴ Feltűnő, hogy senki, Pongráz sem tud arról, voltak-e ezeknek a harcoknak felkelő áldozatai. Bár ennek lehetőségét nem vethetjük el, valószínűbb, hogy a felkelők ezeknek az összecsapásoknak a során nem vesztek embert. (Egy tiszt viszont halálos sebet kapott.) Több felkelő a katonák fogságába esett, de a fegyverszünet kihirdetésére szabadon engedték őket.⁵

Az 1992-es kiadás kiegészítő fejezetében új adalékokat olvashatunk Maléter „bűnösségéről”. A szerző most fellapozza Csiba egykori százados naplóját, ahol is az áll, hogy október 28-án, délelőtt is kitört egy rövid tűzharc a felkelők és a katonák között. És Pongráz, ha eddig nem is, most már emlékszik arra, hogy a corvinisták október 28-án délelőtt is harcban álltak a Kiliánnal. Még a részletek is „beugranak”: 35–40 bajtársa harcolt, négyen foglyul estek, a többiek pedig valószínűleg meghaltak a tűzharcban (272. o.).

Nincs okunk kétségbe vonni a 28-i, vagy az előző napokban történt Kilián–Corvin közötti harcokról szóló állítást. De elgondolkodtat, hogy a Corvin közű csoport tagjai közül többen akadnak, akik nem tudnak róla, sőt egyesek memendónak tartják. Akadtak közöttük olyan személyek is, akik a legmesszebbmenőkig bíztak a Kilián parancsnokában. Két érdekes adalék is bizonyítja, hogy a corvinisták Maléter-ellenessége nem fajult vég-sőkig elkeseredett küzdelemmé: 1. három corvinista, Nagy József (aki Pongráz összekötőjeként utasításokat továbbított a Práter utcai és más corvinista felkelők-höz), Szabó Lajos és Ivicz György a szabadságharc bukása után nagy szervezkedésbe kezdtek. Ivicz azt a tévhitet terjesztette, hogy Maléter parancsnoksága alatt harc folyik a Bakonyban a függetlenségért, és csatlakozni lehet a szabadcsapatokhoz.⁶ 2. Egy másik corvinista csoportosulás – Iván Kovács László volt parancsnok és Vén István vezetésével – 1956 decemberében Maléter kiszabadítását tervezte.⁷

Pongráz azt állítja (és többször is megismétli), hogy Maléter két lefogyott corvinistát pisztolyával agyonlőtt, s a többi 28 lefogyott fiatalembert kiutasította, kiszolgáltatva őket a szovjet páncélosoknak, ami további hét felkelő életébe kerül (73., 108., 119–120., 156., 160., 170. o.). De Pongráz nem látta ezt az eseményt, csak megmenekült társaitól hallott róla. A történet nem tűnik hitelesnek, és mivel a vád igen súlyos, meggyőzőbben kellett volna dokumentálnia, vagy – ha ez nem lehetséges – más formában kellett volna közölnie az információt.

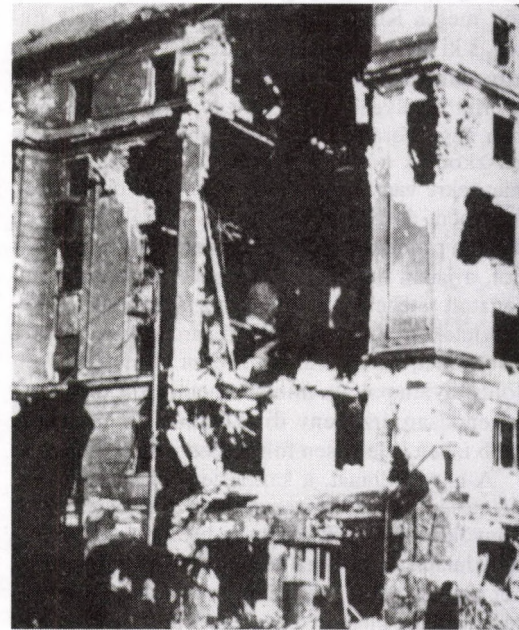
Valószínű, hogy Pongráz feneketlen gyűlölete Maléter iránt nagyon is emberi becsvágyon alapszik, hiszen kétségkívül igazságtalanság volt, hogy a fegyveres ellenállás sikeréért főleg a Kilián parancsnokát dicsőítették, és nem tudunk arról, hogy Maléter tiltakozott volna ellen. Hogy végül is kiből lesz „sztár”, az bizonyos történelmi helyzetekben a véletlentől, máskor esetleg hatalmi machinációktól függ. Például manapság a volt '56-os felkelők közül csupán három-négy kiválasztottat emelt fel az irányítható sors, hogy mindenki más mellőzésével csak ők kapnak nyilvánosságot, s így csak ők képviselhetik (félő, hogy nem mindig hitelesen) a többieket.

Maléterre valóban hallatlan siker köszöntött a fegyverszünet időszakában, emiatt viszont Pongráz „karrierizmussal”, „árulással”, „ügynöki” tevékenységgel, „hazai és nemzetközi kommunista erő, ügynök” aknamunkájával vádolja a Kilián parancsnokát, és nagy erőbedobással igyekszik „bizonyítani” is a becsületsértést (12., 142., 160–162., 170–172., 182., 198., 242., 246., 272., 274. o.). Miután idézetekkel támadja a Malétert övező hozsannázást, felteszi a költői kérdést: „Vajon ki más tehetett volna ilyet, mint beépített ügynökök?”

„A fegyveres felkelők felhívása”, amelyet a rádióban október 30-án 22.43-kor olvastak föl, szintén alkalmas ad a szerzőnek a presztízshaborúra. A felhívás története a következő volt: a fegyveres csoportok néhány képviselője október 30-án tárgyalta a párt és a kormány veze-

tőivel (többek között Kádár Jánossal és Münnich Ferencsel), és közös nyilatkozatot fogalmaztak meg, amit aláírásukkal hitelesítettek. Az aláírások között a corvinisták neve is szerepelt, holott ők nem voltak jelen az értekezleten. Pongráz így ír erről: „Először: »Kádár és Münnich elvtárs« velünk soha nem ült össze. Másodsor: Erről a felhívásról az »ország népéhez« mi, a corvinisták nem tudunk semmit, még kevésbé egy ilyen bizottság megalakításáról. Természetes, hogy ebbe nem is mentünk volna bele, amit »Kádár elvtárs és Münnich elvtárs« tudhattak, és ezért úgy látszik, ők döntöttek a nevünkben. Harmadsor: A kilenc aláírás között a corvinistákra utal ugyan a »Gergely testvérek« kifejezés. Úgy látszik, hogy a Pongráz nevet nem akarták használni! Az aláírások viszont így fejeződtek be: »Maléter ezredes elvtárs, Csiba százados elvtárs, a VIII. és a IX. kerületi fegyveres csoportok parancsnokai, képviselői, valamint a lakosság képviselői.« Itt nem csak »Maléter ezredes elvtársnak«, hanem »Kádár elvtársnak és Münnich elvtársnak« is propagandát csinálnak a beépített ügynökök”. (161. o.)

Valójában amikor a tárgyalásra érkező felkelők konstatálták, hogy a legnagyobb fegyveres felkelő csoportnak nincs képviselője, egy részük autóval azonnal a Corvinba ment értük. A corvinisták azonban más elfoglaltságuk miatt (éppen katonatisztekkel, köztük Maléterrel tárgyalnak) nem fogadták el a meghívást. Ezért aztán – hogy a felhívásnak nagyobb legyen a súlya – a többi felkelő a corvinistákat megkérdezték nélkül szerepeltette a nyilatkozatban. A téves „Gergely testvérek” aláírás pedig a Tompa utcai csoport parancsnokának, Bárány Jánosnak tulajdonítható. Idekiváncsok még, hogy a felkelők fő szóvivőjét, Angyal Istvánt, a Tűzoltó utcai parancsnokot mérhetetlenül felháborította a Tildy Zoltán által lényeges vonásokban megváltoztatott végző szöveg, valamint az, hogy az aláírók között szerepel Maléter Pál neve is, aki pedig csak a tárgyalás után érkezett a Parlamentbe.⁸

Pongráz a Kiliánban lezajlott október 31-i értekezlet több száz résztvevőjének mintegy felét is nemes egyszerűséggel „beépített ügynökök” minősíti, csupán az az indokkal, hogy Malétert Budapest hosénekek neveztek (168. o.). Nem a nyers szókimondó stílus zavaró Pongráz írásában, hanem az önkényes, bizonyíték nélküli állítások egész sorozata.

Pongráz szerint Maléter „bűnösségét” a november 2-ai brioni szovjet–jugoszláv tárgyalás is bizonyítja, mivel felmerült a neve leendő politikai vezetőként (172., 264., o.).⁹ Az sem bizonyított volna semmit, ha nem a jugoszlávok, hanem a szovjetek javasolták volna őt, hiszen ők Nagy Imrét is meg szerették volna nyerni a gyors konszolidációnak.

De ez még mind minden. Pongráz végtelen fenekedésében odáig megy, hogy azt állítja: Malétert azért szervezték be ügynöknek, hogy mind a nyugati imperialista hírszerzők szervek, mind a sztálinista szovjet hatóságok a forradalmárok győzelmét neki tulajdonítsák (182. o.).

*

Pongráz a könyvében még két „árulót” mutat be, akik történetesen szintén a kádári retorzió áldozatai lettek. Ők sem tudják megvédeni magukat az ellenük fel-

hozott vádakkal szemben. Mindketten Corvin közi felkelők voltak: Renner Péter és Iván Kovács László. Sajnos Rennerről e könyvön kívül más forrást eddig nem állt módomban tanulmányozni, azonban egy cellatársa, V. S. Örnagy elmondása szerint Renner 1957 elején jött haza az emigrációból, reménykedve egy újabb forradalmi fellendülésben. Ez semmiképpen sem támasztja alá Pongrázt vádját.

Iván Kovácsról szerencsére több – bár távolról sem elegendő – adat áll rendelkezésemre. Ebben a könyvben kevés szó esik róla, de a vele kapcsolatos állítások a kötet legbátrabb kitételei (27., 109., 131–132., 214., 217., 220. o.). Iván Kovács a valóságban a „pesti srácok” egyik legismertebb, legkedveltebb, legtekintélyesebb személyisége, aki szinte minden fontos tárgyaláson képviselte a Corvint, és a nemzetőrség operatív bizottságába is beválasztották. Minderről Pongráz nem tesz említést, leírásában Iván Kovács egy kicsinyes, becsvágyó, jelentéktelen, száználmas figura, aki árulóvá lesz. Azt is határozottan tagadja ugyan, hogy Iván Kovács a Corvin parancsnoka volt (219. o.), de a rendelkezésünkre álló számos adattal szemben nem elég meggyőzően.

Erősen kifogásolható a szerző azon eljárása, hogy kommentár nélkül idézi a Fehér Könyvből (!) Iván Kovács fogságban tett vallomásának részletét, ami látszólag Pongrázra, ám ténylegesen Iván Kovácsra dehonosztáló: „...Eleinte önzetlen hazafinak és jó bajtársnak tartottam, de rájöttem, hogy önző, karrierista és nagyképű. Parancsolással, erőszakos úton akart mindent megoldani, lemállott róla a hazafias máz, meglátszott, hogy csak egyéni érvényesülése érdekében harcolt. Gyűlölte a fennálló rendszert... ugyanúgy gyűlölte az oroszokat és az egész kommunizmust. Ő is a nyugattal való szorosabb együttműködés híve volt...” A szerző mindehhez ennyit fűz hozzá: „Úgy érzem, hogy nekem nem kell védekezniem.” Ez a módszer egyébként nem jellemzi Pongráz könyvét. Se szeri, se száma ugyan a Fehér Könyvből vett és egyéb (pl. Molnár János, Hollós–Lajtai) idézeteknek, de ezekhez szinte mindannyiszor hozzáfűzi a saját, joggal elmarasztaló véleményét. Vajon miért mulasztotta el ezt Iván Kovács esetében?

A két felkelő-parancsnok rivalizálása tehát még mindig nem ért véget, annak ellenére, hogy Iván Kovácsot kivégezték 1957. december 30-án.

Az Iván Kovácsal szembeni ellenségeskedésnek két oka lehet: Pongráz a Corvin csoport vezetőjének szerepét óriási ambícióval célozta meg (s ehhez fivéréi biztos támogatására számíthatott). Másrészt politikai nézetkülönbségük is szembeállíthatja őket: Iván Kovács inkább a baloldali vonalat képviselte, és ettől Pongráz messze jobbra állt.

A gyanakvós szenvedő alanya volt Virág János is, aki a könyvben „Virág elvtársként” szerepel – méltánytalanul (108–109. o.). Ő ugyanis nem a pártközpont embere volt, hanem a kőbányai Szlávy utcai nevelőotthon köztisztviselőnek örvendő pedagógusa. (1956 novemberében történt letartóztatása után a munkatársai és növendékei – teljes létszámban – aláírásukkal ellátott beadványokkal szüntelenül ostromolták érdekében a hatóságokat.) Egy katonai egység az október 25-i „véres-zászlós” tüntetésen a Vörös Csillag Nyomdában letartóztatva Virág Jánost társaival együtt (miközben az egyetemisták követeléseit és a szovjet beavatkozás elleni tiltakozást nyomtatták), majd a Honvédelmi Minisztérium pincéjében napokig őrizetben tartották őket. Virág 28-án, a fegyverszünet kihirdetésekor szabadult, de előtte megállapodott néhány magas rendfokozatú tiszttel, hogy a felkelőkkel kapcsolatot teremtve elősegíti a fegyverszüneti feltételekről szóló tárgyalást a HM-ben a forradalmárok és a katonák között. A Corvinban azonban Pongrázék árulásal gyanúsították, letartóztatták, és megint csak napokkal később szabadult.¹⁰

Ilyen baklövésnek természetesen tömegesen előfordulhatnak egy forradalmi, zűrzavaros helyzetben, de memoár-szerzőtől elvárható, hogy felülvizsgálja korábbi elfogultságait, és könyve szereplőinek igazságot szolgáltasson.

A személyekről térjünk át néhány tisztázandó eseményre és problémára. Ezek közül ki kell emelni a forradalom történetének neuralgikus pontját, a Köztársaság téri párház október 30-án lezajlott ostromát, az ezt követő lincseléseket. Pongráz még mindig azt állítja, hogy az ő irányításával odaérkezett három corvinista harckocsi döntötte el a küzdelmet (134. o.). Ez bizony

nem így történt. Viszonylag széles körben köztudott, hogy Biszku Béla utasítására a Mátyás laktanyából a helyszínre érkező esztergomi ezred harckocsijai határozták meg a harc kimenetelét azzal, hogy három páncélos a felkelők oldalára állva, tűz alá vette a párházat.¹¹

Pongráz a népitételekkel kapcsolatban egyedülálló álláspontot képvisel '56 irodalmában, bár a többi szerzővel ellentétben ő valóban jelen volt. A könyvében leírtak arra vallanak, a lincselésre vonatkozó véleménye nagytól változott az események óta. Akkor, abban a forgatagban élete kockázatásával védte a törvényességet. Később, a megtorlás iránt érzett keserűségében felülkekedik benne a bosszúvágy: „Őszintén be kell valljam, hogy még ma is bánt a lelkiismeret, amiért a forradalom tisztasága érdekében védtém a gyilkosokat a népitételtől.” (150. o.) Ha valóban védte (s ezt nincs módunkban cáfolni), hálás lehet neki az utókor, amiért a bosszúszomját későbbre időztette.

Ahogy erről már esett szó, a könyv fő értéke a felkelők hősiességének bemutatása. A szerző joggal büszke a Corvin-köz forradalomban játszott szerepére, de eltűnő a többi csoportra gyakorolt befolyását (114., 134., 184. o.). Noha mindenki tudta, hogy a Corvin a legerősebb harcoló bázis, sem a Tűzoltó utcai, sem a Baross téri felkelők nem voltak nekik alárendelve, tőlük teljesen függetlenül tevékenykedtek. A Nagykörút és az Üllői út környékén lezajlott harcokban a Corvin parancsnokságához tartozó felkelőkön kívül aránylag nagy számban részt vettek a Tompa utcaiak, a Ráday utcaiak, a Tűzoltó utcaiak, a Berzencei utcaiak, a Kilián munkásszállásának lakói, illetve „vendégei”. Sorkatonák és tisztek is csatlakoztak hozzájuk.

A könyvből kiderül az is, hogy Pongráz mindenki-vel szemben sokkal bizalmatlanabb volt, és mindig radikálisabb vonalat képviselt, mint a szomszédos csoportok parancsnokai. Például a tűzszüneti időszakban a Tűzoltó és a Tompa utcai vezetőknek szándékában állt, hogy lefegyverezzék a fiatalkorúakat attól tartva, hogy káoszt okozhatnak. Pongráz viszont azon a véleményen volt, hogy a fiatalok nagymértékben hozzájárultak a sikerhez, igazságtalanság lenne megfosztani őket fegyvereiktől, másrészt így látta biztosítottak a kivívott eredményt (124. o.). A körúton kilőtt szovjet páncélosok sorsának kérdésében is megoszlottak a vélemények. A Tűzoltó utcai parancsnokok az intervenció csapatait gyors és zökkenőmentes távozása érdekében ígéretet tettek, hogy gondoskodnak azok elvontatásáról. (A Szovjet Hadsereg szabályzata szerint roncs páncélost sem szabad hátrahagyni.)¹² Pongráz viszont nem engedte elszállítani a roncsokat (s emiatt még Király Bélával, a Nemzetőrség parancsnokával is nézeteltérése támadt), a mivel barikádoknak tökéletesen megfelelték (178. o.). A november 4-i hitszegő szovjet támadás ez esetben Pongráz bizalmatlanságát igazolta.

Könyvének újabb fejezetei és aktuális nyilatkozatai egyaránt azt bizonyítják, hogy az utóbbi tíz év alatt a szélsőséges irányzat, a kisajátító, kirekesztő felfogás Pongráz szellemiségében a végletekig felerősödött.

Pongráz nyilván jól tudja, hogy a forradalom nem kizárólag a fegyveres felkelők érdeme volt, bár többnyire ezt a benomást szeretné kelteni. (263. o.) Máskor azonban így fogalmaz: „Mi tulajdonképpen nem akarunk mást, mint az egyetemisták 16 pontos követelését megvalósítani. Ez a 16 pont volt az egész magyar forradalom politikai alapja.” (174. o.) Az egyetemistákon kívül természetesen az értelmiség és a pártellenzék (ha úgy tetszik: a reformkommunisták) antisztálinista fellépése készítette elő a forradalmat, bár fegyveres harcra nem számítottak, sőt meg is rémültek tőle. Lehetetlen, hogy ezzel ne legyen tisztában Pongráz, aki oly sok forrást áttanulmányozott.

A fegyveres ellenállás főhősei a „pesti srácok” voltak, ezt nemigen szokták kétségbe vonni. Ám a lakosság érdemeiről sem illik megfeledkezni, mert az ő támogatásuk – hasonlóan más gerillaháborúkhoz – a siker fontos tényezője volt. Ezt azért is szükséges hangsúlyozni, mivel a pusztításnak a fegyvertelen lakosság soraiból is sokan áldozatul estek. A felkelés menetét kedvezően befolyásolták a Magyar Dolgozók Pártjának antisztálinista politikuskai is: gondoljunk például Losonczy Géza és Donáth Ferenc szerepére vagy arra, hogy nem fogadták el az események ellenforradalomként való értékelését.

Nagy Imre szerepének megítélésében is nagytól „fel-lődött” Pongráz az évek során. 1982-ben kétszer is kiemelte, hogy a Corvin felrobbantását a forradalom miniszterelnöke akadályozta meg (105., 146. o.). Másutt pedig azt hangsúlyozta, hogy a felkelők október 28-ától Nagy Imre feltétlen hívei voltak (172., 220. o.). Két éve viszont így nyilatkozott: „Nagy Imre megmenekülhetett volna, ha átáll a másik oldalra. De inkább vállalta a halált, mint hogy Kádár mellé álljon, s ez avatja őt mártírrá, semmi más. Mert amit Nagy Imre tett a forradalom idején, az többet értett a forradalomnak, mint használt.”¹³

Az új kiadásban a szerző – ha lehet – még inkább vonzódik a valóság voluntarista újratemetéséhez. Ennek remek tanújelét adják a forradalom 35. évfordulójára készült történelmi olvasókönyvről szóló fejtegetések (263. o.). Pongráz olyan állításokat idéz e könyvből, amelyek nincsenek benne: például hogy „volt ugyan néhány felelőtlen lövöldöző is, de azok mind huligánok voltak”. Vagy egy másik példa: a Nagy Imre és társai újratemetését megrendező TIB tagjait keresetlenül „reformkommunistáknak” nevezi, akik – szerinte – a hatodik, üres koporsóval „a forradalmat akarták örökre eltemetni” (262. o.). Ezek és más megállapítások a tolerancia teljes hiányáról tanúskodnak. Ennyiben a Pongráz könyvből áradó szellemiség nem '56 eszméjével, hanem a legrosszabb magyar hagyományokkal találkozhat.

*

„'56-ban a forradalom szívárványjellegét szerettem, ha tehát elkötelezném magam egy irányban, más elvek-kről, emberekről le kellene mondanom.” – vallott még '91 októberében is pártatlanságáról.¹⁴ Azonban a forradalom emlékét ápolni hivatott szervezetek mind kevésbé pártatlanok, mind szélsőségesebbek és mind több ellenzékhez kötődő 56-ost igyekeznek kirekeszteni a korábban osztatlanok hitt hagyományból. Az örökséget magának vindikáló csapat a médiaháború és a Göncz Árpád elleni hecckampány élharcosaivá válik. Pongráz az 1956-os Magyarok Világszövetségének, majd az 56-osok Szövetségének budapesti elnöke és a Pofosz tiszteletbeli elnöke lett és most már nem a forradalom „szívárványjellegét” kultiválja, hanem a szélsőjobboldalát.

De nem kizárt, hogy a szélsőjobbot is megosztják az újabb küzdelmek. Porubszky István („Potyka”) például már nem kímélte a név történelmi előjogait: '56 novemberében – mondja Pongrázról – „már rég Bécsben volt, amikor én még mindig harcoltam.”¹⁵

JEGYZETEK

1. A Magyar Október Szabadsajtó gondozásában készült kiadás nem került forgalomba, mert nem készült hozzá előszó. Összefűzetlen példányait két és fél évig rejtettem az ágyneműtáromban.
2. Ebben a tanulmányban lehetőleg mellőzöm a korábban leírtak ismétlését. (E. L.: A gépfegyvertől a seprűig. Népszabadság, szeptember 15.)
3. Idézet Csiba Lajosnak a Szívárvány szerkesztőségének és Pongráz Gergelynek írt leveléből. (Szívárvány, 1988. október, Chicago, 64. o.)
4. Csiba Lajosnak a Szívárvány szerkesztőségéről a Kilián laktanyában. (Szívárvány, 1988. október, 75. o.)
5. Uo., 65–70. o.
6. Fővárosi Bíróság levéltára, 10-51803/57 III.
7. OSZK kézirattára, 002/57.
8. Angyal István Sajtó kezű vallomása (Pesti Szalon, 1991. Bp., 53–55. o.); Fővárosi Bíróság levéltára, Nb. XI. 8005/1985; Csongvai Per Olaf: interjú (1992., Oral History Archivum, 39. o.)
9. Veljko Micsunovics: Tito követe voltam Moszkvában (Interart, Bp., 1990., 132. o.)
10. BM levéltára V-150381/2; Fővárosi Bíróság levéltára, 10-51803/57 III.
11. BM levéltára, V-15038/7.
12. Angyal István i. m. 49. o.
13. Szalay László interjúja Pongráz Gergelyvel (Magyar Honvéd, 1990. IX. 14.)
14. Mai Nap, 1991. X. 24.
15. Beszélő, 1992. október 31.

EÖRSI LÁSZLÓ

Lapunk támogatói

MTA–Soros Alapítvány
Művelődési és Közoktatási Minisztérium
József Attila Alapítvány
Szabad Sajtó Alapítvány
MHB Táncsics Alapítvány
MHB Művészeti Alapítvány
MHB Sajtóalapítvány
és magánszemélyek